

від 15.03.2006 р., № 149 // ОВУ. — 2006. — № 11. — Ст. 765.

17. Мінімальні стандартні правила поведінки з в'язнями від 30.08.1955 р. // Права людини і професійні стандарти для працівників міліції та пенітенціарних установ в документах міжнародних організацій / Українсько-американське бюро захисту прав людини. — Амстердам-Київ, 1996.

18. Капля О. М. Органи внутрішніх справ України в умовах її інтеграції в Європейський Союз : Автореферат дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес, фінансове право; інформаційне право» / О. М. Капля; КНУВС. — К., 2007. — 19с.

19. Расюк Е. В. Кримінологічна характеристика та запобігання транснаціональному наркобізнесу в Україні : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Расюк Едуард Вікторович ; Національна академія внутрішніх справ України. — К., 2005. — 20 с.

20. Про Концепцію реформування Державної кримінально-виконавчої служби України : Указ Президента України від 25.04.2008 р., № 401/2008 // ОВУ. — 2008. — № 33. — Ст. 1082.

21. Концепція розвитку органів внутрішніх справ України в XXI столітті : Науковий проект / За ред. Я. Ю. Кондратьєва. — К. : Національна академія внутрішніх справ України, 1999. — 27 с.

22. Про Державну раду з питань європейської і євроатлантичної інтеграції України : Указ Президента України від 30.08.2002 р., № 791/2002 // ОВУ. — 2002. — № 36. — Ст. 1676.

23. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11.06.1998 р., № 615/98 // ОВУ. — 1998. — № 24. — Ст. 870.

24. Центр європейських досліджень [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.eu.org.ua/ipo/>.

25. Леженіна О. І. Організаційно-правові засади участі органів внутрішніх справ України в міжнародній правоохоронній діяльності : Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «теорія управління; адміністративне право і процес; фінансове право» / Національний ун-т внутр. справ. — Х., 2004. — 15 с.

26. Про привілеї і імунітети Європолу, членів його органів, заступників його директора і його співробітників : Протокол від 19.06.1997 р. // Official Journal of the European Union. — C 221 du 19.7.1997. — P. 0007-0011.

27. Курко М. Н. Діяльність Міністерства внутрішніх справ України щодо європейської інтеграції : організаційно-правові засади : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Курко Микола Нестерович ; Нац. унів. внутр. справ.

МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

О. КУЧИНСЬКА,
кандидат юридичних наук, професор проректор Національної
школи суддів України

SUMMARY

The article is examined issues about necessity in creation of criminal legal proceeding system, that really would guarantee for providing of rights and legal interests of persons in criminal jurisdiction. The author determines the mechanism to promotion of human rights in criminal process.

* * *

В статті досліджені проблеми необхідності створення такої системи уголовного виробництва, котра реально би гарантувала забезпечення прав і законних інтересів осіб в сфері уголовної юрисдикції. Автор визначає механізм забезпечення прав людини в кримінальному процесі.

Юридична спільнота обговорює проект Кримінального процесуального кодексу (КПК), внесеного Президентом України до Верховної Ради України 12 січня 2012 року. З появою проекту КПК з'явилися сподівання, що реформування кримінальної юстиції в Україні буде відбуватися відповідно до європейських стандартів.

У хвалення кодексу, який мав би по-новому регулювати питання, пов'язані з порушенням, розслідуванням і судовим розглядом кримінальних справ, було міжнародним зобов'язанням нашої держави, взятим нею на себе ще в 1995 році. На цьому наголосив А.В. Портнов - радник Президента України, керівник головного управління з питань судоустрою Адміністрації Президента. Головними принципами нового КПК радник Глави держави визначив забезпечення процесуальної рівності та змагальності сторін у кримінальному провадженні та надання сторонам рівних прав щодо подання суду доказів [1].

Як вчені так і юристи-практики говорять про необхідність створення такої системи кримінального судочинства, яка б реально гарантувала забезпе-

чення прав та законних інтересів особи в сфері кримінальної юрисдикції. Адже права та свободи людини і громадянина, їх визнання, захист та гарантії є основним, визначальним критерієм правового характеру законодавства тієї чи іншої держави.

Принцип пріоритету прав і свобод людини та громадянина, закріплений в Конституції України, є обов'язковим для всіх гілок державної влади, в тому числі і для органів її виконавчої, законодавчої та судової влади. Принцип обов'язковості для держави дотримання прав і свобод людини встановлюється ст. 3 Конституції України: «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утверджен-

ня і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [2, 4]. Дуже важливою є норма ч. 3 ст. 22 Конституції України про заборону прийняття антиправового закону: «При прийнятті нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод». Тож, обґрунтованою є думка В.Т.Маляренка про те, що «конституційним обов'язком держави є необхідність поважати і забезпечувати права і свободи людини і громадянина» [3, 13]

Крім того, загальновизнані міжнародні стандарти щодо забезпечення та дотримання прав людини містяться в міжнародно-правових актах, таких, наприклад, як Загальна декларація прав людини (1948 р.), Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (1950 р.), Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966 р.), Європейська конвенція про видачу правопорушників (1957 р.), Основні принципи незалежності судових органів (1985 р.) тощо.

Однак, якщо порівняти українське законодавство та норми вищезначених міжнародних документів, можна дійти висновку не лише про відставання національного законодавства від міжнародних стандартів, але й про відсутність дієвого механізму забезпечення навіть закріплених в законах прав людини і громадянина. Адже в основі українського кримінально-процесуального законодавства переважають обвинувальні, інквізиційні начала.

Тож, сьогодні мова повинна йти про створення якісно нової системи, яка була б настільки надійною, стабільною, незалежною від політичних та інших тенденцій, від свавілля певних органів та посадових осіб дер-

жави, щоб в будь-який час могла забезпечити дієвий механізм захисту прав та свобод людини і громадянина.

Визначаючи поняття терміну «механізм», у словнику Ожегова С.І. знаходимо, що це «система, устрій, які визначають порядок будь-якого виду діяльності» [4, 300]. Тож, досліджуючи механізм забезпечення прав учасників кримінального судочинства перш за все необхідно визначити систему та порядок цього забезпечення. Будь-який механізм має притаманний йому устрій, структуру. Структура ж в свою чергу складається з елементів, певною мірою пов'язаних між собою, маючих певний зв'язок. Що ж стосується механізму захисту прав особи в кримінальному судочинстві, то спробуємо визначити кількість цих елементів та значення кожного з них в площині питання, яке нас цікавить.

Необхідність кримінально-процесуального порядку забезпечення вирішення конфліктних ситуацій між державою з одного боку і особою, що вчинила злочинну дію, з іншого виникла на досить ранніх етапах розвитку суспільства. Завжди необхідно було визначити, яким чином вирішити той чи інший конфлікт, якою буде процедура засудження та вид покарання винуватої особи. Певна процедура (її гласність чи, наприклад, очевидність) могла свідчити про справедливість чи несправедливість покарання відносно вчиненого. Саме із справедливістю покарання пов'язана уява про захищеність особи, яка стала жертвою злочину. Бажання особи, права якої порушені, знайти захист, а прагнення суспільства огородити себе від злочинних посягань були притаманні при перших проявах хоча й не досконалого, але застосування певних форм

кримінального процесу. Саме необхідність в захисті змушує постраждалого звертатися до органів міліції, прокуратури, до суду, які в державі й існують саме для того, щоб захистити людину. Але людина, нажаль, не завжди знаходить захист, звертаючись до правоохоронних органів.

Для того, щоб механізм захисту спрацьовував, перш за все необхідно чітко визначити мету та завдання кримінального процесу. В Україні кримінальний процес виражає волю держави та спрямований на встановлення правопорядку і дотримання законності. Кримінальне переслідування здійснюється від імені держави (від імені держави вносяться вироки). Кримінальна відповідальність полягає не лише в зобов'язанні винуватої особи відбувати покарання, а й в тому, що держава застосовує до винуватої особи відповідні заходи впливу. Кримінальна відповідальність є реакцією держави на вчинений злочин, тобто, це – превентивна міра захисту.

Між тим, правовим системам світу відомий дещо інший підхід до означеної проблеми. Суть її полягає у втіленні принципу диспозитивності в кримінальному процесі, де власно-розпорядчі повноваження держави поєднуються з інтересами окремих осіб. Тобто діє «розумний баланс інтересів» [5,44]. Кримінально-процесуальне законодавство перш за все повинно бути гарантом справедливості. Установлені ним правила повинні забезпечувати захист інтересів в повній мірі кожного, хто задіяний в сферу кримінальної юрисдикції, незалежно від процесуального положення особи. Тобто, в кримінально-процесуальному законодавстві повинно бути визначено правове положення кожного, хто тим чи

іншим чином опинився в рамках кримінально-процесуальних правовідносин. В чинному кримінально-процесуальному законодавстві необхідно визначити правовий статус, наприклад, очевидців; заявників; правопорушників; заставодавців; правонаступників; осіб, щодо яких винесено вирок, що не набув законної сили. З іншого боку проблема полягає в тому, що недостатньо регламентовано правове становище тих учасників процесу, які такими визначаються КПК України. Права підозрюваного (обвинуваченого, підсудного) значно ширші ніж права, надані потерпілим.

Ще одна проблема полягає в тому, що не всі суб'єкти кримінального процесу названі законом учасниками кримінально-процесуальних правовідносин. Не викликає сумніву, що до учасників кримінально-процесуальних правовідносин необхідно віднести і свідків, наділивши їх в достатній мірі свідоцьким імунітетом та гарантованими правами щодо їхньої безпеки під час кримінального провадження справи. Тож, до елементів структури механізму забезпечення прав особи в кримінальному судочинстві слід віднести статус суб'єкта кримінального процесу.

Разом з тим лише регламентація правового статусу суб'єктів (учасників) кримінального процесу сама по собі не вирішить питання реалізації забезпечення прав особи. Повинна бути створена комплексна система гарантій щодо забезпечення законних інтересів учасників кримінального судочинства. Серед них перш за все слід зупинитись на правових гарантіях, визначивши, що особливе місце належить конституційним положенням, які є основними началами кримінального судочинства, тобто,

його принципами (засадами). Саме вони є базовими в механізмі забезпечення прав особи. Але, на жаль, слід констатувати той факт, що чинне кримінально-процесуальне законодавство до цього часу не приведенне у відповідність з Конституцією. До того часу, поки принципи (засади) кримінального процесу не будуть забезпечені відповідним галузевим механізмом реалізації, не може йти мова про захист прав особи.

Досліджуючи механізм забезпечення прав осіб у кримінальному процесі, Мартинчик Є.Г., Радько В.П., та Юрченко В.Є. визначили його як «внутрішню узгоджену систему державних органів, які проводять провадження по справі, суспільних та державних організацій, установ і підприємств, задіяних в сферу кримінального судочинства і які впливають на його хід та результати, а також суб'єктів процесу і інших громадян, що беруть участь в розслідуванні та розгляді кримінальних справ» [6,35]. Однак, слід констатувати той факт, що такий ідеалізований механізм в сучасних умовах нездатний в повному обсязі, на необхідному демократичному правовому рівні захистити особу.

Вважаю, що визначати механізм забезпечення прав особи в кримінальному процесі необхідно перш за все через систему правових методів, при цьому чітко визначивши мету і завдання кримінального процесу. Крім того: слід створити єдину послідовне регламентацію правового статусу кожного учасника кримінального процесу; на законодавчому рівні закріпити гарантії, які б реально забезпечували здійснення прав особи в кримінальній юрисдикції; встановити наслідки невиконання або неналежного виконання

обов'язків органами та посадовими особами, на яких їх виконання покладено кримінально-процесуальним законодавством.

Список використаної літератури:

1. Портнов А.В. За крок до кодексу / А.В.Портнов // Закон і бізнес № 2-3 (1041-1042) 14.01-20.01.2012 – електронний ресурс – <http://zib.ua>
2. Конституція України. К., видавничий дім «Скіф», 2006. - 44 с.
3. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів// В.Т.Маляренко. К.: Юрінком Інтер, 2005.– 512 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка // С.И.Ожегов. М.: Русский язык, 1985. – 796 с.
5. Мюллерсон Р.А. Права человека: идеи, нормы, реальность // Р.А.Мюллерсон. М., 1991. – С.44
6. Мартынич А.Г., Радько Е.П., Юрченко В.Е. Охрана прав и законных интересов личности в уголовном судопроизводстве // А.Г. Мартынич, Е.П. Радько, В.Е.Юрченко. Кишинев: «Штиинца», 1982. – 188с.